

Petr Drulák: Teorie mezinárodních vztahů.

1. vydání. Praha: Portál, 2003, 224 stran, ISBN 80-7178-725-6 (signatura knihovny ÚMV 49 855).

Kniha *Teorie mezinárodních vztahů Petra Druláka* představuje v českých podmínkách ojedinělý počín, a to hned z několika důvodů. V první řadě jde o první ucelené pojednání o teoretických aspektech mezinárodního dění v České republice. Již v minulosti se sice objevovaly pokusy o zpřístupnění této problematiky českému čtenáři, z nichž nejznámější je pravděpodobně *Mezinárodní politika* od *Oskara Krejčího*, která si však příliš nevídá současného vývoje a věnuje se především rozboru starších přístupů. Teprve nyní ale přichází práce, která se snaží postihnout i novější dění v oboru.

Za druhé jde o práci, která se snad do budoucna stane nejen příručkou každého, kdo se chce začít věnovat teoretické reflexi mezinárodních vztahů, ale i vysokoškolskou učebnicí. Při veškeré fundovanosti práce je proto její zaměření třeba mít stále na mysli a neočekávat podrobnější rozbor tam, kde je preferována srozumitelnost a úspornost. První reakce českých studentů teorie mezinárodních vztahů ukazují, že kniha skutečně zaplnila mezeru, která v této oblasti zela po celá devadesátá léta, a že je opravdu vítanou pomůckou pro studium.

A do třetice publikace zajímavě kombinuje dva tradiční přístupy prací, které přibližují problematiku teorií mezinárodních vztahů – výklad podle jednotlivých teoretických proudů s analýzou základních otázek teorie mezinárodních vztahů. Struktura knihy však přes tento dvojitý přístup kupodivu zůstává poměrně přehledná. Kapitola o každém ze zmiňovaných proudů (realistická tradice, liberálně-idealistická tradice, scientismus a kritická teorie) obsahuje hlavní představitele, směry a kritiku; každá ze základních otázek pak nahlédne na daný problém z úhlu těchto směrů.

Avšak každá z předností knihy má i svou stinnou stránku. Toto druhé ostří Drulákova dvoječného meče můžeme sice chápat jako nutnou daň, kterou je třeba zaplatit za zvolenou strukturu a obsah knihy, avšak je na místě na ně upozornit a při četbě na ně pamatovat.

V první řadě je třeba se zastavit u samotného titulu knihy. Název totiž implikuje představu práce srovnatelné s velkolepými zahraničními pracemi, především anglosaské literatury. S takovými pracemi se ovšem Drulákova kniha srovnávat nemůže, a to jednoduše proto, že je ve skutečnosti spíše prvotním zasvěcením do problematiky teorií mezinárodních vztahů. To však jistě není důsledkem autorovy neznalosti, ale jediné a právě výsledkem orientace na zvolený cílový segment čtenářů, který se v tomto případě s teoriemi mezinárodních vztahů setkává poprvé. Snad by proto obsahu knihy lépe odpovídalo označení „Úvod do teorie mezinárodních vztahů“.

Orientace na čtenáře, kteří se dosud s teoriemi mezinárodních vztahů neseťkali, s sebou nese ještě další úskalí. Autor je na několika místech nucen vzhledem k možnému rozsahu zjednodušovat jinak velmi složité problémy. Snad nejmarkantnějším důkazem takového postupu je úvodní kapitola *Historické systémy mezinárodních vztahů*, kde autor na necelých dvaceti stranách shrnuje dějinný vývoj od starověkého Řecka přes evropský středověk, vznik vestfálského systému až ke studené válce a ke konci bipolárního systému. Přes hrozící zkreslení je však třeba uznat, že i tohoto úkolu se P. Drulák zhostil výborně.

Zajímavou otázkou také zůstává, proč autor ve své práci zvolil dvojitě členění. Možnou odpovědí může být snaha podat informaci teoretikovi-záčátečnickovi z více možných úhlů pohledu. Autor sám udává, že tuto cestu zvolil „v naději, že posílí výhody a oslabí nevýhody, jež jsou vlastní každému z přístupů“.¹

Negativem ovšem je, že komplexní informaci o některých teoretických směrech či pojmech je nutné hledat na dvou místech. Např. informaci o kritických teoriích a o jejich pohledu na mezinárodní vztahy nalezneme nejen v kapitole věnované samotným kritickým přístupům, ale i u jednotlivých základních otázek. Nebo pokud bude student usilovat o zís-

kání komplexnější informace o neorealismu, musí přečíst kapitolu realismus a pak ještě pátrat v „základních otázkách“, aby zjistil, co neorealismus říká o mezinárodním řádu, o změně, respektive o studené válce. Navíc kupříkladu o geopolitice autor pojednává zčásti na straně 45–47 a zčásti na straně 65–66. Tuto nevýhodu ovšem téměř zcela kompenzuje připojený rejstřík, který je kombinací věcného i jmenného rejstříku.

Obsahově práce velmi přesně postihuje všechny základní proudy i otázky a nelze než konstatovat, že autor je v oblasti teorií mezinárodních vztahů odborníkem v českém prostředí zcela špičkovým. K oběma částem bych proto uvedl jen několik kritických poznámek.

1. SCIENTISMUS JAKO JEDNA ZE ČTYŘ HLAVNÍCH TRADIC

Mezi základní přístupy autor řadí i *scientistickou tradici*, kterou tak staví ve smyslu její relevance na roveň realistickým či kritickým přístupům. Zároveň však sám poukazuje na to, že diskuze mezi realisty a scientisty, která se rozhořela v 60. letech, je především „sporem o metodu“.²

Na to, zda je scientismus tradicí rovnocennou třem ostatním přístupům, autor nepřímo odpovídá sám, když konstatuje, že se jím uváděná klasifikace částečně drží tradičního dělení politických teorií a ideologií na konzervativní, liberální a revoluční, a dodává, že „skupina *scientistických přístupů* nemá jednoznačnou ideologickou analogii“.³ Jinde zase nalezneme tvrzení, že Waltz přinesl „*scientistickou verzi některých tradičních realistických argumentů*“.⁴

Jednoduše řečeno, zdá se, že i sám autor scientismus mnohdy vnímá spíše jako metodu či specifickou skupinu nástrojů než jako plnohodnotnou alternativu k ostatním třem zmínovaným teoretickým proudům. Zároveň je třeba mít na paměti případnou námitku, že mainstreamové chápání v současné teorii mezinárodních vztahů by snad pracovalo se scientismem také jako se specifickou kategorií (označovanou často škola racionální volby).⁵

Cílem mé kritické připomínky tedy není konstatování, že scientismus v práci neměl být uveden, ale přesvědčení, že měl být spíše uchopen jako specifická metodologická škola, kterou v různé míře využívají ostatní proudy.

Pokud však budeme druhou velkou diskuzi chápat jako podobný metodologicko-epistemologický spor jako debatu čtvrtou, pak bychom mohli dospět k závěru, že scientismus je zvláštní kategorií zhruba natolik, nakolik jsou jí některé postpozitivistické směry.⁶ Chápe-li P. Drulák odlišnost scientismu tímto způsobem, pak ovšem nelze než souhlasit. To však autor mohl ve své práci vysvětlit.

2. ŠÍŘE KRITICKÉ TEORIE

Řešení, jež autor zvolil v části o kritických teoriích, je pravděpodobně nejlepším ze všech existujících (nedokonalých) způsobů, jak tuto problematiku na zvolené rovině prezentovat. Jakékoli další členění by asi bylo možné pouze na úkor přehlednosti. Přesto se však neodbytně objevuje otázka, zda je kritickou teorii možné chápat jako jeden proud.

Zatímco tedy scientismus je podle mého názoru příliš úzce vymezen na to, aby ho bylo možné chápat jako jednu z hlavních tradic, je kritická teorie přespříliš široká. Lze si jen obtížně představit, zda by se představitelé *konstruktivismu, feminizmu, postmoderny a neo-marxismu* vnímali jako představitelé jedné a téže školy. Kromě toho „každý ze jmenovaných směrů představuje opět rodinu teorií srovnatelnou co do myšlenkové šíře s realismem či liberalismem“.⁷

Míru shody P. Drulák vyjadřuje srovnáním se scientismem a dospívá k závěru, že je zde shoda ještě nižší než u scientismu. Vzhledem k výše uvedenému bodu nelze však souhlasit s takovou komparací. Scientismus je totiž proud v různé míře využívaný ostatními proudy a právě tím je dána jeho rozmanitost. Naproti tomu nestejnorodost kritických přístupů je dána zejména jejich zaměřením jak na odlišné metody, tak i na rozdílné obsahy (od ekonomiky u (neo)marxistů až po genderové otázky u feministů a u feministek).

3. VOLBA A KONZISTENCE „ZÁKLADNÍCH OTÁZEK“

Třetí kritická poznámka se týká čtyř základních otázek. Autor výborně analyzuje *povahu mezinárodního řádu, změnu a čas v teoriích mezinárodních vztahů, studenou válku a konečně evropskou integraci*. Není však zcela jasné, podle jakého principu při výběru těchto čtyř otázek postupoval.

Zatímco první dva problémy jsou charakteristické svou vysokou obecností, další dva se týkají historicky specifických problémů, k nimž má úzký vztah náš střeoevropský prostor. Zatímco jedna historická kapitola (studená válka) je již uzavřena, druhá je právě nyní velmi aktuální (evropská integrace). Ať tak či onak by bylo velmi obtížné hledat společného jmenovatele všech čtyř oblastí. Pohybujeme se totiž na škále od teoretizujících úvah až po „*obecné případové studie*“.⁸

Pokud bylo autorovým úmyslem prezentovat co nejrůznorodější aplikační pole pro teorie uváděné v první části jeho práce, pak vskutku dosáhl maxima možného. Avšak jestliže usiloval o zhodnocení typických základních otázek mezinárodních vztahů z pohledu jednotlivých teorií, pak by se snad nabízely i vhodnější náměty. V první řadě lze uvést otázku *konfliktu a spolupráce*, které by snad lépe odpovídaly problematice času a mezinárodního řádu a které k základním otázkám patří mnohem více než třeba studená válka. Problematika válka/mír – spolupráce je přitom v Drulákově práci přirozeně také obsažena; je jako červená nit, která se táhne všemi prezentovanými teoriemi.

Tato výhrada ovšem nic neubírá na zasvěceném pohledu, který autor věnuje všem čtyřem otázkám. Za pozornost stojí obzvláště část věnovaná času a změně, neboť jde o téma, které je málokdy zpracováno tak uceleným a přehledným způsobem, jak to činí Petr Drulák. A to přesto, že jde o problém, který musí řešit každá teorie schopná hlubší sebereflexe.

Závěrem bych pouze rád zopakoval, že vydání Drulákovy práce je událostí v českém prostředí jedinečnou a že si autor tohoto průkopnického díla přes některé dílčí nedostatky zaslouží naše ocenění. Doufejme, že *Teorie mezinárodních vztahů* bude první vlašťovkou, která oživí zájem o teoretické aspekty mezinárodních vztahů u nás a která v konečném důsledku přispěje i k rozvoji původní české literatury v této ve světě tak populární oblasti.

Petr Kratochvíl

¹ Drulák, Petr: *Teorie mezinárodních vztahů*. 1. vydání. Praha: Portál, 2003, s. 9.

² Tamtéž, s. 48.

³ Tamtéž, s. 199–200.

⁴ Tamtéž, s. 50.

⁵ Pokud pohlédneme do nejznámějších zahraničních učebnic (teorie) mezinárodních vztahů, zjistíme, že dělení na tyto čtyři skupiny vůbec není typické, ba právě naopak. Např. John Baylis a Steve Smith (Baylis, John – Smith, Steve: *The Globalization of World Politics*. 2nd ed. New York: Oxford University Press, 2001) teorie dělí na liberalismus, realismus, neoliberalismus, neorealismus, marxismus a reflektivistické a konstruktivistické přístupy. James E. Dougherty a Robert L. Pfaltzgraff, Jr., ve své práci *Contending Theories of International Relations* (Dougherty, James E. – Pfaltzgraff, Robert L., Jr.: *Contending Theories of International Relations*. 4th ed. New York: Longman, 1997) postupují především podle jednotlivých otázek (jako Drulák ve druhé části své knihy), ale přesto věnují jednu kapitolu realistickým přístupům a jednu marxismu, ale o behavioralismu se uceleně zmiňují pouze v souvislosti s druhou velkou diskuzí.

⁶ Tak to činí např. Jackson, Robert – Sørensen, Georg: *Introduction to International Relations – Theories and Approaches*. 2nd ed. Oxford: Oxford University Press, 2003.

⁷ Drulák, Petr: cit. dílo, s. 110.

⁸ Tamtéž, s. 10.